

# ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΜΕΤΩΠΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ (1982-2001)

---

Νίκος Θεοδοκάς, επίκ. καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου,  
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας

Η δυναμική ανανέωσης που, για το ελληνικό πανεπιστήμιο, σφράγισε το ξεκίνημα της τελευταίας εικοσαετίας του εικοστού αιώνα, ενσωμάτωσε αντιλήψεις, μέριμνες και στρατηγικές αλλαγών οι οποίες μορφώθηκαν σε αναφορά προς τα κινήματα και τους προβληματισμούς της Αριστεράς κατά τη μακρά «μεταπολιτευτική» περίοδο που σήμανε η κατάρρευση της δικτατορίας. Μέσα στο κοινωνικά επιβεβλημένο κλίμα του εκδημοκρατισμού, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, συστάθηκε το νομικό πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας των ΑΕΙ (Ν.1268/82), των ΤΕΙ (Ν.1404/83) και της έρευνας (Ν.1514/85). Οι βασικές αρχές της μεταρρύθμισης στα ΑΕΙ εκφράστηκαν με τη νομοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων: Καταργείται η προσωποπαγής «καθηγητική έδρα». Εισάγεται το σώμα των μελών ΔΕΠ, που εκλέγονται βάσει εκ του Νόμου προβλεπόμενων κριτηρίων. Ιδρύονται Τμήματα που καλύπτουν «το γνωστικό αντικείμενο μιας επιστήμης». Συγκροτούνται συλλογικά όργανα που αναλαμβάνουν την ευθύνη της διοίκησης των Τμημάτων και των ΑΕΙ, των προγραμμάτων σπουδών και των εντολών διδασκαλίας: στα συλλογικά όργανα διοίκησης μετέχουν όλα τα μέλη ΔΕΠ και, αναλογικά, εκπροσωπούνται οι φοιτητές και οι άλλοι φορείς της πανεπιστημιακής κοινότητας. Διασφαλίζεται η ελευθερία στην έρευνα και τη διδασκαλία. Προβλέπεται η ίδρυση μεταπτυχιακών σπουδών με ευθύνη των Τμημάτων. Ιδρύονται δύο *εθνικής εμβέλειας* συμβουλευτικά Σώματα με συντονιστικές και εποπτικές αρμοδιότητες, η ΕΑΓΕ και το ΣΑΠ. Τέλος, προβλέπεται η εγγύηση της δημόσιας χρηματοδότησης των ΑΕΙ και ΤΕΙ.

Οι ιδέες της Ανανεωτικής Αριστεράς είναι εκείνες που ηγεμόνευαν στα κινήματα διαμαρτυρίας αρχικά, και, ακολούθως, στα μεταρρυθμιστικά κινήματα των εκπαιδευτικών και των ερευνητών από την μεταπολίτευση μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Οι ιδέες αυτές εκφράστηκαν (αμήχανα, μπερδεμένα και άτολμα) στα σχετικά νομοθετήματα που ψήφισε το ΠΑΣΟΚ για όλο το φάσμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της έρευνας. Οι ρυθμίσεις αυτές, παρά τις σημαντικές αδυναμίες και αντιφάσεις τους, αποτέλεσαν σημαντική τομή στην κατεύθυνση του προοδευτικού εκσυγχρονισμού.

Ωστόσο, εδώ και κάμποσα χρόνια, ολόκληρο το θεσμικό πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της έρευνας έχει στην πράξη, υπονομευθεί και ακυρωθεί. Έτσι, σήμερα βρισκόμαστε μπροστά στην προσπάθεια πλήρους αναθεώρησής του προς την κατεύθυνση του νεοφιλελευθερισμού και της ιδεολογίας της αγοράς, που, στην αυγή του 21ου αιώνα, μοιάζει να επιστρέφει στις πιο αρχαϊκές μορφές των όρων του καπιταλιστικού ανταγωνισμού.

Στα ΑΕΙ, η κατάργηση της έδρας και οι νέοι θεσμοί οργάνωσης και διοίκησής τους επέτρεψαν πρωτόγνωρες κινητικότητες στις οποίες επενδύθηκαν προσωπικές στοχεύσεις και στρατηγικές. Πολύ γρήγορα θεμελιώθηκαν νέες ιεραρχίες και σχέσεις εξουσίας. Οι κοινοί τόποι των πανεπιστημιακών κινήματων που βρήκαν έκφραση στη στήριξη της μεταρρύθμισης, πέρασαν σε δεύτερη μοίρα. Προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλε αποφασιστικά και η διαχείριση σημαντικών εξωτερικών χρηματοδοτικών προγραμμάτων και εργολαβιών, με τη συνδρομή των οποίων, σε αρκετές περιπτώσεις, οι δεσμοί αλληλεγγύης που διαμορφώθηκαν στο εσωτερικό του πάλαι ποτέ κινήματος των πανεπιστημιακών (με κορύφωση την περίφημη, προκατακλυσμαία, απεργία του ΕΔΠ), μεταλλάχθηκαν σε δίκτυα πελατειακών σχέσεων και συμφερόντων. Προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλαν επίσης η εσωστρέφεια και η μικρόψυχη περιχαράκωση των ΑΕΙ και των Τμημάτων στα εσωτερικά τους και η αντίθεση συμφερόντων που έθρεψε την τυπική αυθεντία των πανεπιστημιακών έναντι των ερευνητικών ιδρυμάτων αλλά και των ΤΕΙ. Όλα ετούτα συνέτειναν στην κατίσχυση του φαινομένου που, σε πρόσφατη συνάντηση ερευνητών, ο Σ. Ασδραχάς χαρακτήρισε ως «προϊούσα αλλοίωση των επιστημονικών συνειδήσεων, η οποία ολοκληρώθηκε με το ιδεολόγημα του νεοφιλελευθερισμού».

Για πολλά χρόνια οι ενδοπανεπιστημιακές αντιθέσεις, αντί να προωθούν οσμώσεις, συγκρούσεις και ανασυνθέσεις στο εσωτερικό των ΑΕΙ και των Τμημάτων, οδήγησαν στην εύκολη πρακτική ίδρυσης αυτόνομων βαρονιών εις βάρος των γνωστικών αντικειμένων και της επιστημονικής φυσιογνωμίας των προγραμμάτων σπουδών. Οι προσωπικές ή «εταιρικές» στρατηγικές που διαμορφώθηκαν, βρήκαν διέξοδο σε καθολικά αποδεκτές συμβάσεις διοικητικής και διδακτικής αυτονομίας των φορέων τους από λειτουργούντα προγράμματα σπουδών. Έτσι, στα περισσότερα ΑΕΙ, επελέγη, ομοφώνως σχεδόν, η διέξοδος αναγόρευσης τεχνητών αναφορών στις ανάγκες της αγοράς εργασίας σε αυτοτελείς επιστήμες. Φτιάχτηκαν, δηλαδή, πανεπιστημιακά πτυχία που, εξ αποτελέσματος, αναγόρευσαν επιμέρους μαθήσεις ή κορμούς μαθήσεων των υφιστάμενων εγκύκλιων προγραμμάτων σπουδών σε αυτοτελείς επιστήμες. Ανεξάρτητα από τις κατά περίπτωση ιδιοτελείς προθέσεις που, συχνά, επενδύθηκαν στην πρακτική αυτή, η πολυδιάσπαση των γνωστικών αντικειμένων ενθαρρύνθηκε από τις στρατηγικές αλλαγών και «φιλελευθεροποίησης» των εργασιακών σχέσεων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στις μέρες μας η από δεκαετίας συντελούμενη απορρύθμιση του ελληνικού πανεπιστημίου μοιάζει να έχει αποσθλώσει κάθε συλλογικό τόπο στο πλαίσιο των ΑΕΙ. Η ακολουθούμενη από τις κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ πρακτική, συνεπικου-

ρούμενη από συγκεκριμένες επιλογές άτυπων πανεπιστημιακών κέντρων εξουσίας – όπως η λεγόμενη *Σύννοδος των Πρυτάνεων*, οι, κατά το πρότυπο των ΠΣΕ αυτονομημένες από τα συλλογικά όργανα διοικήσεις των νέων Τμημάτων και των Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών που χρηματοδοτήθηκαν από το ΕΠΕΑΕΚ, οδήγησε σταδιακά στην τυπική και ουσιαστική κατάργηση των προοδευτικών εκσυγχρονισμών και μεταρρυθμίσεων που –αλλού ριζοσπαστικά κι αλλού άτολμα– εισήγαγε πριν από δεκαοκτώ χρόνια στο ελληνικό πανεπιστήμιο ο Ν.1268/82. Σήμερα πια, θεμελιώδεις διατάξεις του νόμου-πλαισίου για την *Οργάνωση και Λειτουργία των ΑΕΙ* έχουν ακυρωθεί στην πράξη και αποτελούν κενό γράμμα που δεν δεσμεύει ούτε τους ιδιώτες ούτε την πολιτεία. Ο εν δυνάμει «νέος πανεπιστημιακός επαγγελματισμός», για τον οποίο έγραφε προ πολλών ετών ο Κ. Ψυχοπαίδης, κατέληξε να σβήσει στους κανόνες του ελευθερίου επαγγέλματος, στην άσκηση του οποίου ο νόμος και η κατισχύσασα πρακτική προτρέπουν, πλέον, τους πανεπιστημιακούς και τους ερευνητές «πλήρους απασχόλησης». Ήδη, στον νέο νόμο για την οργάνωση και λειτουργία των ερευνητικών κέντρων και ινστιτούτων της χώρας θεσμοθετείται επισήμως ως κριτήριο εκλογής και προαγωγής των ερευνητών η τεκμηριωμένη ικανότητά τους «να αναζητούν και να προσελκύουν οικονομικούς πόρους από εξωτερικές πηγές» για τη χρηματοδότηση των ερευνητικών δραστηριοτήτων. Αυτό είναι το παράδειγμα και για το μέλλον του πανεπιστημιακού διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού, την αξιολόγηση και την προαγωγή του.

Τα πανεπιστήμια, τα ΤΕΙ και τα ερευνητικά ιδρύματα έχουν ήδη απολέσει τη σχετική τους αυτονομία κι έχουν σπρωχτεί βίαια, στην τροχιά του ανταγωνισμού των κεφαλαίων. Επί πλέον, είναι απτή η πρόθεση ενσωμάτωσης των ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής εκπαιδευτικών υπηρεσιών σ' ένα ενιαίο σύστημα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που θα παρέχει πανεπιστημιακές σπουδές διαφόρων επιπέδων κατά το πρότυπο της διακήρυξης της Μπολόνια. Η απάντηση της ελληνικής κυβέρνησης στα λεγόμενα ιδιωτικά «κολέγια» που ζητούν να πανεπιστημιοποιηθούν είναι η προσήλωσή της στο στόχο της σταδιακής ιδιωτικοποίησης όλου του φάσματος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και της έρευνας. Οι όροι της οικονομικής και διοικητικής αυτοτέλειας των τελευταίων συναρτώνται στη δυνατότητα ευέλικτης προσαρμογής τους στην πιο αρχαϊκή εκδοχή των όρων του καπιταλιστικού ανταγωνισμού. Και εδώ, το παλαιό, θεωρητικό ρηχό, αμυντικό δόγμα μιας ορισμένης Αριστεράς για τη σχέση ανεργίας και γνωστικού περιεχομένου των πτυχίων απομονώνεται από τα συμπραζόμενά του και, εμφυτευμένο στα ηγεμονεύοντα νεοφιλελεύθερα ιδεολογήματα, λειτουργεί νομιμοποιητικά έναντι των –ισχνών είναι αλήθεια– προσπαθειών υπεράσπισης του χαρακτήρα και του περιεχομένου τόσο της εγκυκλίου όσο και της προωθημένης πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.

Κατατρώγοντας πολύτιμους για το μέλλον της εκπαίδευσης πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η κυβέρνηση μετατρέπει ραγδαία τα πανεπιστήμια σε κέντρα φτηνής κατάρτισης σε ανύπαρκτες επιστήμες. Οι φοιτητές φορτώνονται με ρηχές και εφήμερες υπερεξειδικευμένες μαθήσεις που υποτίθεται ότι απαιτεί η αγορά ερ-

γασίας, με γνώσεις και δεξιότητες που, μέχρι να πάρουν το πτυχίο τους, είναι ήδη πεπαλαιωμένες και απαξιωμένες. Αυτή είναι η προοπτική του «εκσυγχρονισμού» για τα ΑΕΙ. Πρόκειται, εν τέλει, για την κατάργηση της πανεπιστημιακής φυσιογνωμίας των πανεπιστημίων, στο όνομα μιας απολύτως αυθαίρετα ορισμένης σχέσης πτυχίου και αγοράς εργασίας. Εν τέλει, η μοναδική προσαρμογή των ελληνικών ΑΕΙ στις ανάγκες της αγοράς είναι ότι αποδέχεται ως «προορισμό» τους την παραγωγή απασχολήσιμων πτυχιούχων ή μεταπτυχιακών, κατά το πρότυπο των αποφάσεων στην Μπολόνια, στη Σαλαμάνκα ή στην Πράγα. Δυστυχώς, η προοπτική αυτή, ως επιταγή του ηγεμόνα, δεσπόζει στο ιδεολογικό μέτωπο ως η μόνη δυνατή και νόμιμη στρατηγική για το περιεχόμενο των πανεπιστημιακών σπουδών και το γνωστικό αντίκρισμα των παρεχόμενων τίτλων σπουδών.

Όλα αυτά που, ως τώρα, περιγράφηκαν σε αδρές γραμμές, συνθέτουν το κλίμα εντός του οποίου νομιμοποιείται, ως δήθεν «δημοκρατική εξέλιξη», και η λεγόμενη «ανωτατοποίηση» των ΤΕΙ. Πρόκειται, σ' αλήθεια, για πρωτοβουλία συνολικής αναδιάρθρωσης της ήδη απορρυθμισμένης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην κατεύθυνση των αρχών και των στόχων που υιοθέτησαν οι κυβερνήσεις της Ε.Ε., όπως εκφράστηκαν στη Διακήρυξη της Μπολόνια και όπως, έκτοτε, επιβεβαιώνονται κατά γράμμα σε όλες τις συναντήσεις των υπουργών Παιδείας των χωρών της Ευρώπης.

Πρόκειται για προοπτική παραγωγής εξατομικευμένων βασικών πτυχίων, που δεν αφορούν στην εγγύηση των ΑΕΙ ότι οι διπλωματούχοι φοιτητές διδάχθηκαν επαρκώς και επιτυχώς τις εγκυκλίους γνώσεις μιας επιστήμης, αλλά αποτελούν πιστοποίηση ότι οι πτυχιούχοι, με δική τους ευθύνη, διαθέτουν έναν ορισμένο αριθμό πιστωτικών μονάδων παρακολούθησης μαθημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που, ενδεχομένως, θα αναγνωριστούν ως ατομικό επαγγελματικό τους προσόν από την αγορά εργασίας. Ή, όπως διακηρύσσεται στο ανακοινωθέν της πρόσφατης συνάντησης ευρωπαίων υπουργών Παιδείας στην Πράγα, «τα προγράμματα σπουδών που οδηγούν σε ένα δίπλωμα μπορούν, και θα έπρεπε, να έχουν διαφορετικό προσανατολισμό και διάφορες μορφές, ώστε να λαμβάνουν υπόψη τη διαφορετικότητα των ατομικών και ακαδημαϊκών αναγκών όπως και αυτών της αγοράς εργασίας» και, ως εκ τούτου, «για τη μεγαλύτερη ευελιξία στις διαδικασίες μάθησης και απόκτησης δεξιοτήτων, επιβάλλεται η υιοθέτηση κοινών ακρογωνιαίων λίθων για την κατάρτιση, που θα υποστηρίζεται από ένα πιστωτικό σύστημα που θα προσφέρει δυνατότητα μεταφοράς και σώρευσης διδακτικών μονάδων». Με άλλα λόγια, η διατύπωση αυτή σημαίνει ότι κάθε μεταλυκειακή διδασκαλία, η οποία εντάσσεται στον *Ευρωπαϊκό Χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης*, μπορεί να πιστωθεί σ' ένα «ατομικό» σχέδιο «ανώτατων σπουδών» που οδηγεί ατομικά τον κάθε εκπαιδευόμενο να σωρεύει πιστοποιήσεις δεξιοτήτων οι οποίες, κατά την κρίση του, θα εξασφαλίσουν στην αγορά εργασίας ένα αναγνωρίσιμο επαγγελματικό προφίλ. Κατά τούτο οι εθνικές ρυθμίσεις για την Ανώτατη Εκπαίδευση καλούνται να προσφέρουν το πλαίσιο εγγύησης ότι τα πτυχία που εκδίδουν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μέσα στον «πλούτο του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης» θα τηρούν τις *ποσοτικές προϋποθέσεις* (πιστω-

τικές/διδασκτικές μονάδες) που προβλέπει η νεοφιλελεύθερων προδιαγραφών «διαδικασία πιστοποίησης ποιότητας των τίτλων σπουδών», που προκρίνουν οι υπουργοί της Ε.Ε.

Με την ολοκλήρωση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης, τα «Πανεπιστήμια και τα λοιπά Ιδρύματα Ανώτατης Εκπαίδευσης» (στα οποία, ονομαστικά, εντάσσονται σήμερα τα ΤΕΙ και αύριο όποιο εκπαιδευτικό προϊόν μπορεί, ποσοτικά, να εξομοιωθεί με μπάτσελορ) δεν θα υποχρεούνται πλέον να παρέχουν βασικές σπουδές σε συγκεκριμένες επιστήμες αλλά θα προσφέρουν μαθήσεις στην «αγορά» των προτιμήσεων που διαμορφώνουν, ως ελεύθεροι καταναλωτές, οι σπουδαστές τους. Διαμορφώνεται μια «εκπαιδευτική αγορά» που ορίζεται από σχέσεις παραγωγών και αγοραστών εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Η ανώτατη εκπαίδευση εμπορευματοποιείται με τη χυδαία μορφή την οποία κάθε φορά υπαγορεύουν οι λεγόμενες «ανάγκες της αγοράς εργασίας». Σύμφωνα με το ανακοινωθέν της Πράγας, η προοπτική αυτή του *Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης «θα πρέπει να προαχθεί μέσω της ανάπτυξης ενός κοινού πλαισίου κατάρτισης, μέσω ομογενοποιητικών μηχανισμών πίστωσης και πιστοποίησης διδασκτικών μονάδων»*, που θα είναι όλο και περισσότερο δεσμευτικοί, αρχικά και πιλοτικά, για την ευρωπαϊκή ή την εθνική χρηματοδότηση των Ιδρυμάτων και, στρατηγικά, για την άντληση πόρων για την Ανώτατη Εκπαίδευση από τις επιχειρήσεις ή από την πώληση εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε φοιτητές-πελάτες.

Είναι αλήθεια ότι, ιδιαίτερα κατά την τελευταία δεκαετία, εισέρευσαν πρωτοφανώς μεγάλοι χρηματικοί πόροι στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι χρηματοδοτήσεις αυτές προέρχονται, κατά το μέγιστο ποσοστό, από την Ευρωπαϊκή Ένωση και αποσκοπούν κατά βάση στην πραγματοποίηση στόχων του ΕΠΕΑΕΚ. Οι πόροι αυτοί δεν συνεισέφεραν καθόλου στην εκπαιδευτική και ερευνητική αναβάθμιση των ΑΕΙ και των ΤΕΙ, ενώ οι Λογαριασμοί Δημοσίων Επενδύσεων για το σύνολο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεσμεύονται στο μέγιστο ποσοστό τους ως συμβατικά αναγκαία εθνική συμμετοχή στα συγκεκριμένης κατεύθυνσης έργα του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Έτσι, τόσο οι ισχνές δημόσιες επενδύσεις όσο και οι σημαντικοί πόροι των ΚΠΣ επενδύθηκαν και συνεχίζουν να επενδύονται αποκλειστικά σχεδόν σε χρηματοδοτήσεις «νέων δράσεων» που αποσκοπούν στην *de facto* δημιουργία των κατευθύνσεων που προκρίνει ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης –και τις οποίες θα βρούμε να διατυπώνονται ήδη από την εποχή του θάτσερισμού σε πορίσματα ομάδων εργασίας και σχέδια ευρωπαϊκής δράσης.

Ανάμεσα στις γραμμές των συμπεφωνημένων όρων που προβλέπουν οι κάθε λογής αναληφθείσες εργολαβίες για την πραγματοποίηση «δράσεων» του ΕΠΕΑΕΚ στα ΑΕΙ και στα ΤΕΙ, προβάλλουν ευκαιρίες διεύρυνσης επαγγελματικών δραστηριοτήτων και ακαδημαϊκού, διοικητικού και επιχειρηματικού κύρους μελών ΔΕΠ και ΕΠ με επακόλουθη, φυσικά, αύξηση του εισοδήματός τους. Πρόκειται για το υλικό αντίβαρο που στηρίζει την προϊούσα νομιμοποίηση της νεοφιλελεύθερης στροφής στα δημόσια Ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού

και της ιδεολογίας της αγοράς συγκαλύπτουν την αναίρεση ρητών προβλέψεων του ισχύοντος νομικού πλαισίου, ακυρώνουν το αυτοδιοίκητο των ΑΕΙ και ΤΕΙ και, κυρίως, συμβάλλουν στην αποδυνάμωση του κοινωνικού και συνταγματικού κεκτημένου περί υποχρέωσης του Δημοσίου να παρέχει δημόσια δωρεάν εκπαίδευση όλων των βαθμίδων.